

Professor Dr. O. Kern
Halle a. S.
Friedrichstr. 13

Vol. 9m. n. 57.

INTERPRETATIO
QVORVNDAM
PLVTARCHI
LOCORVM
IN VITA IVL. CAES. CAP. I, IX, X ET XXII.

QVA
AD ORATIONES IX
IN SCHOLA TORGAVIENSI
HORA III POMERIDIANA
B. XIX ET D. XXII APRILIS MDCCCLXXXI
BENIVOLE AVDIENDAS
PATRONOS ET FAVTORES

INVITAT
TRAVGOTT FREDERICVS BENEDICT
AA. LL. MAGISTER ET SCHOLAE TORGAV. RECTOR.

TORGAVIAE,
EX OFFICINA KVRZIANA.

INTERPRETATIO

ORATIONIS

P L V T A R C H I

LOGORVM

IN VITA IVL. CAES. CAP. I. IK. X. ET XXII.

QVA

AD ORATIONES IX

IN SCHOLA TORONAVENSIS

HORA IN TORONAVENSIS

D. XIX. ET D. XXII. ANNO DOMINI MDCCXXXI

AVDITORE AVDITIBVS

PATRIBVS ET LAVTORIBVS

AVDITIBVS

FRIDERICVS BENEDICTVS

AVDITIBVS ET SCHOLAE TORONAVENSIS

TORONAVENSIS

EX OFFICINA KUPFERSCHMIDT

In Cap. I vitae Caesaris, a Plutarcho enarratae, haec verba leguntur: *Ὡς δ' ὑπὸ πλῆθος Φόνων ἐν ἀρχῇ καὶ δι' ἀρχολίας ὑπὸ Σύλλαι παρορῶμενος ἐκ ἠγάπησεν, ἀλλὰ μετιῶν ἱεροσύνην εἰς τὸν δῆμον προσήλθεν, ἔπω πάνυ μειράκιον ὄν, τούτης μὲν ἐπεσεῖν αὐτὸν ὑπεναντιωθεὶς Σύλλας παρεσκευάσσε* — *Cum initio Sylla multorum caede et negotiis quam plurimis impeditus Caesarem negligeret, hic tamen non eo adqueiuit, sed inter candidatos sacerdotii in foro comparuit, quamvis nondum plane adoleuisset; quare Syllae eidem aduersantis consilio effectum est, ut munere illo excideret.*

Maximae auctoritatis interpretes putarunt, Plutarchum h. l. dissentire a Velleio et Suetonio, quorum ille lib. II, cap. 43 scribit: *Caesar pene puer a Mario Cinnaque Flamen Dialis creatus* — hic in vita Iulii Caesaris, cap. I narrare incipit: *Iulius Caesar, Diuus, annum agens sextum decimum patrem amisit: sequentibusque Consulibus, Flamen Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quae familia equestri, sed admodum diues, praetextato desponsata fuerat, Corneliam, Cinnae, quater Consulis, filiam, duxit uxorem.* — Sed difficultas illis scriptoribus inter se conferendis orta maxima ex parte tolli videtur, si diuersa tempora, quae illi respexerunt, attendimus. Hoc loco enim *Plutarchus calamitates tantum narrat, quas Caesar, imperante Sylla, subire cogebatur, neque simul meminit commodorum, quibus iam a Mario,*

amitae suae marito, et a Cinna ornatus fuerat. Constat autem, Syllam, cum rerum potiretur, omnia ab iis acta fecisse irrita, quae ipsa Velleii verba sunt l. l., quare Caesar, nisi veller illa sacerdotis dignitate, quae ei iam destinata fuerat, plane priuari, sub ipsis Syllae auspiciis denuo ambire hoc munus debebat. Singularis autem Caesaris temeritas in eo cernebatur, quod, cum Sylla omnibus Marii et Cinnae sectatoribus insigni saevitia aduersaretur, latere atque contemni noluit a Sylla, multis negotiis occupato.

(Hunc sensum enim requirunt verba: *παροργισμένος ἐν ἡρώπῃσεν*, quorum ultimum a Suida verbis: *ἀγνείδου τῷ καὶ μὲν πλέον ἐπιζητεῖν* explicatur.) Quare etiam videtur ab eo inde tempore potissimum Syllae suspicionem sibi periculosam excitasse, cum admodum iuuenis tantum honorem in ciuitate appeteret, neque postea minis nec pollicitatione adduci posset, ut Corneliam, Cinnae filiam, quam duxerat uxorem, repudiaret. Diuersarum igitur partium, Suetonio auctore, habebatur, et cum sacerdotio tum gentiliū hereditatibus (non e lege aliqua sed pertinaciae eius castigandae causa, ut bene monuit Ernesti contra Casaubonum,) multabatur. Si quem vero offenderit, me verba Plutarchi: *ταύτης μὲν ἐκπεσεῖν*, latine vertisse: *ut munere illo excideret*; eius interpretationis rationem optime reddit Donatus in notis ad Terentii Andriam, Act. II, scen. V, v. 12, ubi idem vocabulum graecum comparauit. Eius verba sunt: **VXORE EXCIDIT.** *Quod Graeci dicunt: ἐξέπεσεν, καὶ ἀπέτυχεν.*

Porro mirum videri debet, Plutarchum, qui narrare omiserat, quo iure iam a Mario et Cinna ornatus Caesar ad munus illud experendum accesserit, etiam ipsum sacerdotii illius nomen negligere atque communi tantum vocabulo: *ἱεροσύνην*, appellare. Quamquam enim Flamen Dialis maximae dignationis fuit inter Flamines, (ut ait Festus: de verborum significatione, sub vocabulis: *Maximae dignitatis,*

ris,) et quamquam Liuius lib. I, cap. 20, de Numa narrat: *ne sacra regiae vicis deserentur, Flaminem Ioui assedum creauit, insignique eum veste et curuli regia sella adornauit*; tamen Pontifices atque Augures etiam non minoris dignitatis sacerdotes Romae erant, quare Plutarchus non insigni quodam sensu Flaminis Dialis munus sub illo: *ἱεροδύτης* vocabulo indicare potuit. *Fortē scriptor noster Suetonii, aequalis sui, auctoritate inductus solum hoc vocabulum posuit*, quia ille etiam loco laudato tantum scripserat: *quare et sacerdotio — multatus*, cum antea tamen Flaminis Dialis mentionem diserte iniecisset. Argumentum, quo haec sententia stabili possit, praecipuum ex ipso narrationis ordine reperti debet, quo Plutarchus sub initium libelli sui de Caesare conscripti usus est. Quamquam enim varia et omittit, quae Suetonius accurate indicauerat, et ex aliis scriptoribus addit Plutarchus, tamen initio statim rem eandem attigit, quam Suetonius quoque affert, nec ordine dissimili in primis perrexit capitibus. Plutarchum autem Suetonii libello in suis narrationibus usum esse, si vel ex his capitibus atque ex aliis locis non pateret, certe ex capite: LV luculenter apparet, ubi, loco Suetonii cap. XLI male intellecto, summus scriptor turpiter se dedit, atque bello ciuili finito tantum a Caesare centum quinquaginta millia ciuium Romanorum capita esse censa scripsit, cum antea trecenta et viginti millia numerarentur.

Ceterum *neque Caesar hoc sacerdotium auspicatus esse videtur*, cum ipsi a Mario et Cinna delatum esset, *neque etiam, ipso propter Syllae malignitatem repulsam ferente, alius eius loco tunc temporis captus est Flamen Dialis*. Suetonii enim et Velleii verbis tantum creatus et designatus fuisse dicitur, nihil autem de populi auctoritate, qui suffragiis tyrannorum istorum sententiam stabiliuerit, quidquam affertur. Cuius tamen populi auctoritatis, quam Caesar

fibi conciliare voluit, Plutarchus nostro loco mentionem iniecit. Ibi quidem Reiskius pro verbis: εἰς τὸν δῆμον προσήλθεν, legi iussit aut: πρὸς τὸν δῆμον προσήλθεν, aut: εἰς τὸν δῆμον προήλθεν; sed non meminerat vir summus, graecos scriptores etiam ita loqui solere, quorum varia loca attulit Doruillius in Animaduersf. ad Charitonem lib. III, cap. III, pag. 62. v. 8. ed. Beck. — Caesaris loco tamen non alium Flaminem Syllae mandatis electum esse, partim Dionis Cassii, partim Taciti testimoniis affirmatur. Ille sub finem lib. LIII narrat: Κἀν τῷ αὐτῷ τέτῳ χρόνῳ ὅτε ἱερεὺς τῆ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μεγάλαν ἀπεδείχθη. Hic vero Annal. lib. III, cap. 58 contendit: *duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem neminem esse suffectum.* — Quodsi Merulam anno U. C. DCLXVII sibimet ipsum venas secuisse statuimus, et Dionis verbis, ut ex antecedenti eius narratione patet, repetita Flaminis Dialis creatio ad annum U. C. DCCXLIII referri debet, difficilis quaestio oritur *de illis LXXII annis*, quos Tacitus affert; cum torum fere quadriennium a Dione his adiungatur. Mihi quidem ex oratione Taciti contexta apparere videtur, si torum locum attente perlegeris, non tam annos computari, quibus nullus Flamen Dialis Merulae loco electus sit, quam illum potius *annorum numerum indicari, quibus sacra dialia, ordine non interrupto ab aliis sacerdotibus Flaminum Dialium loco sine facta.* Nam haec Taciti verba: *post Cornelii Merulae caedem neminem suffectum* — statim illa excipiunt: *neque tamen cessavisse religiones.* Idem scriptor mox pergit: *quodsi per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno etc.* Hac igitur admissa interpretatione quadriennium illud, quod in Tacito verae annorum summae detrahitur, ad turbulenta illa reipublicae tempora referam, quae statim post Cornelii Merulae mortem incidebant, et quibus cum brevis ista Marii tum diuturna Cinnae et Carbonis crudelitas domina-

ba-

batur. Non igitur mirum est, in ciuitate tot turbis comota etiam sacra Flaminis Dialis interea temporis non rite peracta et aliquamdiu interrupta fuisse; cum inprimis Iul. Caesar, cui destinatum erat hoc sacerdotium, iustos pubertatis annos tunc nondum attigisset, ideoque etiam a sacris tanta religione celebrandis adhuc abstineret. Postquam vero Sylla rerum potitus erat, quem multa noua instituisse atque etiam Pontificum, qui interdum Flaminis Dialis loco sacra administrarunt, numerum auxisse constat: haut dubie etiam idem Sylla dialium sacrorum curam aliis sacerdotibus permisit, neque illi Syllae instituto, sicut aliis eius decretis, longa annorum series quidquam auctoritatis detrahit; donec Augustus tandem repeteret pristinam illam Flaminis Dialis dignitatem.

Iam superest, ut inquiramus, *quod annos natus fuerit Caesar, cum, Sylla imperante, illud sacerdotii munus ambiret*, quia Plutarchus de eo scripsit: *ἔπρω πόνου μειράκιον ὄν*. Vocabulum graecum: *μειράκιον* plane respondere videtur latino: *adolescens*; cuius utriusque vocabuli significatus cum latissime pateat, ex ipsa vocabuli: *μειράκιον*, notione non facile annum aetatis, quam tum Caesar agebat, definire licet. Sed Plutarchus reliquis verbis aperte indicauit, *sub ipsum Syllanae dominarionis initium*, hoc est, exeunte anno U. C. DCLXXII, Caesarem sibi hoc munus petiisse. Quod si igitur cum Macrobio Saturnal. lib. I cap. IV, natales Iulii Caesaris ad quartum Idus Quintilis anni U. C. DCLVIII referentur, Caesar haud dubie tunc *annos decem et octo natus erat*, cum inter candidatos sacerdotii illius compareret; quae aetas nullis quidem honoribus petendis inter Romanos opportuna et apta censebatur.

Sed constat, Norisium in Dissert. II, cap. V, ad Censoria Pisana de nostro Plutarchi loco multa aliter tradidisse et nescio quod tempus, quo Caesar adhuc puer Flaminis

Dia-

Dialis dignitate ornatus sit, commentum esse, qua eum Sylla in urbem anno U. C: DCLXVI, regressus, Mario solum vertere coacto, iam tum priuauerit. Graeuus quidem in suis notis ad Suetonii l. I., quia Norisius, memoriam sefellisse Suetonium, affirmauerat, ita eum refellere studuit, ut potius Velleium, cuius auctoritate Norisius potissimum usus erat, neque Plutarchum solum, erroris insinularet. — Mihi vero neutrius scriptoris latini fides saltem in ll. ll. labefactanda videtur. Velleium quidem non falsa narrasse, cum Caesarem scriberet a Mario et Cinna creatum esse Flaminem Dialem, summa auctoritas illorum virorum, qui, quoad dominarentur, plurima tunc ad arbitrium suum suscipiebant, quae communi ciuium consilio disceptanda fuissent, satis confirmare videtur. Porro etiam illa cognatio, qua Caesar Marium attingebat, haud dubie plurimum contulit ad sacerdotis dignitatem Caesari deferendam; quamquam nuptias Corneliae huc etiam referre nolim, quippe post Cinnae focii mortem demum, anno U. C: DCLXXI, cum Caesar, ut Suetonius refert, annum aetatis septimum et decimum ageret, sunt celebratae. Ipsa tamen tenera Caesaris iuuentus, cum eum hi duo destina-
rent sacerdotem, impedimento fuisse videtur, quo minus usque ad Syllae redeuntis tempora huic muneri ipse vacaret; id, quod iis etiam, quae supra ad laudatum Taciti locum disputaui, magis confirmatur. — Quod denique Suetonii locum attinet, quem quidam Velleii et Plutarchi verbis repugnare putarunt, plane incertum, imo falsum esse videtur propter allatum Velleii locum, si annum, quo Caesar designatus sit Flamen Dialis, ex illo definire velimus. Nam Suetonii verbis nihil aliud, quam hoc inest: *anno sequenti Caesarem, quia Flamen Dialis esset designatus, dimissa Cossutia, ei adhuc puero desponsata, nobilioris generis uxorem, ipsam Cinnae, quater Consulix, filiam in matrimonium duxit*

duxisse, ut haud dubie muneri, quo ornatus erat, maiorem conciliaret dignitatem. Qua quidem interpretatione, omnibus interpretandi regulis diligenter adcomodata, non putem, me vim intulisse illis Suetonii verbis, neque ullo usum esse artificio, ut ea in alienam ab ipsa scriptoris mente sententiam detorquerem. Quodsi enim ita explicamus Suetonii verba, simul causa apparet, qua Caesar inprimis instigabatur, ut Cossutiam, ex familia equestri tantum ortam, repudiaret; quod vero vulgata interpretandi ratione non aequae certum arbitror. Cum enim Caesar, qui ingenio naturali ad maxima quaeque suscipienda ferebatur, novum honori suo splendorem accedere et novae eiusque utilissimae coniunctionis cum viris amplissimis ineundae occasionem suppeditari videret, iuncto cum Cornelia matrimonio; quod ei forte, nisi iam munere tam honorifico gauderet, appetere non licuisset: diuitias quidem Cossutiae negligendas ratus paratiorem ad maiores honores consequendos viam ingressus est. Quando igitur nihil nos cogit, Suetonii verba: *sequentibusque consulibus* — ad proximum illud: *Flamen Dialis destinatus*, referre, quo tantum causa mutati matrimonii continetur, sed potius spectant sequentia: *Corneliam* — *duxit uxorem*: iam quoque licet nobis, non repugnante Suetonii testimonio, affirmare, Caesarem alio tempore a Mario et Cinna Flaminem Dialem prodi potuisse; quam quidem sententiam illa Velleii narratio postulare videtur. — Similem verborum coniunctionem Suetonius etiam aliis locis adhibuit, ut: Iul. Caes. cap. 23: *Mox, et ipse a L. Antistio, tribuno plebis, postularus, appellaro de-num collegio, obtinuit, cum reipublicae causa abesset, reus ne fieret.* Quo loco etiam varia explicatione interpretes usi sunt, ut illam amoverent difficultatem de Caesare absente, a tribuno plebis in ius vocato. Narratione quidem, ex Syllae rebus gestis repetita et comparata, haec Suetonii

verba optime illustrari posse videntur. Cum enim Sylla anno U. C: DCLXVII, L. Cornelium Cinnam, sanctissimo iureiurando adactum, ne ipse officeret consiliis, Confulem eligi passus esset, hic, ut Syllam quam primum ex urbe eiceret, Virginium, tribunum plebis, ad Syllam in ius vocandum subornauit; quo facto hic statim in expeditionem aduersus Mithridatem profectus est, ut lege Memmia ab illa accusatione liberaretur. Plutarchi verba sunt: *δίην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκέυασε καὶ κατηγορεῖν ἐπέβησεν Ουεργίλιον, ἕνα τῶν δημόδεχων, ὃν ἐκείνος ἅμα τῷ διασηεῖα χρίσειν ἔστας, ἐπὶ Μιθριδάτην ἀπήγε.* Eodem modo igitur Caesar, cum adhuc in urbe versaretur, ab Antistio postulatus erat, sicut idem Suetonius in antecedentibus de C. Memmio Lucioque Domitio, praetoribus, narravit, qui de superioris anni actis referebant et quorum impetus occulte in se factos Caesar in prouinciam discedendo paullulum frangebat. Reliquorum igitur Suetonii verborum sensus est: *Mox, quia ipse (adhuc praesens) etiam a L. Antistio, tribuno plebis, accusatus erat, appellato demum (per amicos Romae relictos) collegio, obtinuit, (propter legis Memmiae auctoritatem) cum reipublicae causa abesset, reus ne fieret.* (qua tribunorum plebis sententia tandem omnes reliquos tribunorum et senatorum impetus in se factos plane impediuit.)

§ 2.

Cap. IX et X. vitae Caesaris ea narrantur, quae Publ. Clodius, Caesare Praetore, suscepit, ut tempore sacrorum Bonae Deae in Caesaris aedibus celebrandorum cum Pompeia, Caesaris coniuge, adulterium committeret. Similem huius facinoris narrationem continet vita Ciceronis a Plutarcho descripta; quae si cum capitum modo laudatorum verbis comparatur, quaedam paullo aliter exposita videmus, quia in nostro loco rem totam luculentius tractauit,

in

in illo autem breuiter tantum attigit. In Ciceronis vita Clodius appellatur: ἀνήρ ἐυγενής, sed nostro loco etiam Plutarchus addit: Clodium diuitiis et eloquentia excelluisse. (καὶ πλεῖστον καὶ λόγῳ λαμπρός) Alterum quoque Velleius lib. II, cap. 45, testatur verbis: *P. Clodius, homo disertus.* Porro in Cic. vita dicitur fuisse: τῷ δὲ Φρονήματι θεαυτός καὶ αὐθάδης, *animo temerario, superbo et pertinaci praeditus,* quod nostro loco descriptione grauiore ita exprimitur: ὑβρεὶ δὲ καὶ θεασύτητι τῶν ἐπὶ βδελυγείᾳ περιβοήτων ἀδενὸς δεύτερος, *petulantia et temeritate nulli ciuium cedens, qui propter facinora derestanda infames erant.* Eodem spectant l. l. Velleii verba: *qui neque dicendi neque faciendi ultum, nisi quem veller, nosset modum, malorum propositorum exsecutor acerrimus.* — Sed longe uberiorem istorum vitiorum descriptionem tota Ciceronis oratio pro Milone habita suppeditabit. Quae autem in Cic. vita *de Pompeia*, a Clodio amata, afferuntur, nostro loco locupletata sunt additamentis memoratu dignissimis: *eam non inuitam Clodii amorem admisisse, sed Aureliae, prudentis matronae, consiliis potissimum impeditam fuisse, quae nurus suae cubiculum tam diligenter custodiendum curauerit, ut omnis eius conueniendae ratio et difficilis et periculosa redderetur.* — Ipsa Bonae Deae sacra in Cic. vita paucis tantum verbis appellantur arcanum illud sacrificium, quod spectare viris non liceat: sed nostro loco longe accuratius descripta leguntur.

Primo *varias de Bona Dea opiniones* Plutarchus recenset, quarum plures tamen Macrobius Saturn. lib. I, cap. 12, collegit. Ita Macrobius eam *Bonam* appellari dixit, quia, cum Terra sub eius nomine colatur, haec omnium ad victum bonorum sit causa. Sed videtur potius hoc nomen, quod etiam omnibus aliis Diis imponi poterat, illi Deae propterea datum fuisse, ut verum idque arcanum eius nomen viros lateret. Eo respiciunt Ciceronis verba in Orat.

de Harusp. responsis, cap. 17 ultimo: *sit ei Deae, cuius ne nomen quidem viros scire fas est.* Deinde de Clodio facere addit: *quam iste idcirco Bonam dicit, quod in tali sibi scelera ignouerit.* — Quia porro Plutarchus dicit, hanc Deam a Graecis *Γυναικείην* esse appellatam, Macrobius l. I. etiam causam illius nominis hanc affert: *quam Varro — tradidit adeo pudicam, ut extra γυναικωνίτιν nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum unquam viderit, vel a viro visa sit: propter quod nec vir templum eius ingreditur.* — Quibusdam vero sub huius Deae nomine Cybelem latuisse, ex illis Plutarchi verbis n. l. apparet: *Φρύγες μὲν ἀκραιφνήσι Μίδα μητέρα, τῆ βασιλέως, γενέσθαι φασί. Phryges eam sibi gentilem Deam faciunt et Midæ regis matrem fuisse affirmant.* Constat ex Diodoro Siculo aliisque Cybelem seu Matrem Deorum in Phrygia esse natam. Diodori Sic. lib. III (pag. 191. ed. Rhodom.) verba sunt: *παροδεδόται δὲ τῆς θεῆς ταύτης κατὰ τὴν Φρυγίαν γενέσθαι.* Deinde praeter Plutarchum etiam Hyginus fab. 274 et fab. 191, affirmat: Midam fuisse Cybeles siue Matris Deorum filium. Macrobius tamen l. I. huius opinionis non meminit, quamvis plures alias veterum sententias attulerit. — Ceterum inde etiam error Viri cuiusdam Doctissimi natus esse videtur, qui nostra aetate in noto et utili de Mythologia libello sacra Bonæ Deae cum ludis plane diuersis, Cybelæ consecratis Megalensium nomine, confundebat. — Quae deinde Plutarchus dixit de Romanorum opinione, qui hanc Deam habuerint Nympham syluestrem Faunique uxorem, cum Lactantii narratione Instit. Christ. lib. I, cap. 22: ipsam fuisse et sororem et uxorem Fauni, melius conueniunt, quam cum Macrobi verbis. Hic enim refert, Deam illam quorundam opinione Fauni filiam fuisse, quacum tandem in serpentem mutatus coierit.

Maiores difficultas est in reliquis Plutarchi verbis, quibus Graeci eam appellauerint: τὴν Διονύση μητέρα τὴν ἀγένητον, *arcanam illam Bacchi matrem, inter plures eius matres.* Diodorus Siculus iam lib. III (pag. 195.) difficile esse dixit, de Bacchi natalibus et rebus gestis certi quidquam afferre. Deinde tamen varias de eius ortu opiniones enumerat. Quibusdam enim Bacchum Bimarem (διμήτορα) appellari, quia vitis quasi duplici modo nascatur, quando planta terrae mandetur et quando fructus ferat. Aliis eum dici Cereris et Iouis filium, quia vitis terrae et imbris beneficio succrescat. Multis adeo tres olim Bacchos varia aetate extitisse dici. Antiquissimum fuisse natione Indum, cuius tamen nullos parentes nominavit Diodorus Siculus. Alterum fuisse e Ioue et Proserpina, siue, ut quidam vellent, e Cerere natum. Tertium denique Thebis Boeoticis e Ioue et Semele, Cadmi filia, originem traxisse. — Ex quibus saltem apparet, Plutarchum non sine causa plures matres Baccho tribuisse. Quae autem Cicero: de natura Deor. lib. III, cap. 23, de quinque Bacchis eorumque parentibus attulit, ad nostrum Plutarchi locum minus conferre videntur. Nam quaestio iam oritur, quatenam a Plutarcho forte intelligi potuerit sub arcana illa Bacchi matre? Mihi quidem *Cererem Deam indicasse videtur*, sub qua, Diodoro narrante, etiam Terram olim coluerunt. Huius quidem sententiae argumentum imprimis ex illo Diodori loco repeto, ubi (pag. 196,) dixit, Bacchum etiam Cereris et Iouis filium haberi. Quibus enarratis statim adiecit: σύμφωνα δὲ τέτοις εἶναι τὰ τε δηλούμενα διὰ τῶν Ὀρφικῶν ποιημάτων καὶ τὰ περὶ ταῖς τελεταῖς, *cum his conuenire et ea, quae Orpheus in carminibus suis tradiderit, et ritus in ipsa mysteriorum celebratione institutos.* Quia vero Plutarchus in reliqua narratione n. I. statim adiecit, *matronas in sacris Bonae Deae celebrandis multa fecisse, quae cum Orphicis mysteriis conuenirent,* (πολλὰ τοῖς Ὀρφικοῖς ἔμο-

ἐμολογῆντα θεῶν) non solum colligitur ex his verbis, id, quod etiam antecedentia suadebant, illorum sacrorum originem a Graecis esse repetendam, sed simul apparet, illam arcanam Bacchi matrem, quam Plutarchus cum Bona Dea Romanorum comparat, ipsam Cererem fuisse, sicut indicari solebat in mysteriis ab Orpheo traditis, quorum ritus plurimos etiam sacra Bonae Deae referebant. — Eo igitur spectarunt illa tentoria, quae, Plutarcho auctore, pampinis contegi solebant, et sacer serpens, ad Deae pedes, ut fingebant, collocatus. Nam pampini multiplex usus fuit in Bacchi sacris atque serpentes etiam sine damno a Bacchis sacrorum tempore tractari dicebant. Quare Horatius lib. II, od. 19, v. 19, 20, de Baccho cecinit: *Nodo cœrce vipersino Bistonidum sine fraude crines* — et Euripides in Bacchis, v. 765, 766, adeo finxit, serpentes sudoris guttas in genis Baccharum lingua sua lambere. Eodem modo quoque Macrobius l. I. testatur, vitem in sacris Bonae Deae adhiberi solitam, et serpentes in templo eius nec terrentes nec timentes indifferenter apparuisse. Quos ritus autem non ex Bacchi sacris, sed potius ex fabulis de Fauno in serpentem mutato et Bonam Deam vino inebriante, (quae tamen minus antiquae fuisse videntur,) explicare studuit. — Sicut denique Bacchi sacra etiam noctu non sine lusu lascivo et variis Musices instrumentis sunt celebrata: ita Plutarchus quoque affirmat, praecipuos certe ritus sacrorum Bonae Deae nocturnos fuisse; (τὰ μέιστα νύκτωρ τελεῖται,) quo tempore nec a lusu et salratione, nec a multorum neruorum et tibiaram cantu abstinerint. Quae quidem mysteriorum utriusque numinis similitudo sanctitatem et castitatem foeminarum, illa Romanae celebrantium, non maximam eo tempore et pravis adulteri istius Clodii consiliis non valde contrariam fuisse declarat. Sed grauis obstat Ciceronis auctoritas, qui haec sacra omnium sanctissima et antiquissima fuisse, non uno loco affirmavit;

uit; nisi forte magno Clodii odio flagrans rem totam dicendo nimium quantum ornauit et auxit. Verba summi oratoris sunt: (cap. 17 de Harusp. Responsis) *Etenim quod sacrificium tam vetustum est, quam hoc, quod a regibus aequale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiam errantes? quo non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidem sacrificium nemo ante P. Clodium, omni memoria, violauit, nemo unquam adiit, nemo neglexit, nemo vir adspicere non horruit: quod fit per virgines Vestales, fit pro populo Romano? fit in ea domo, quae est in imperio; fit incredibili caerimonia; fit ei Deae, cuius ne nomen quidem viros scire fas est.* — Et paullo post adiicit: *quod oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti; ut indicetur, oculorum caecitatem illi viro timendam fuisse, qui haec sacra conspexerit.* Seneca ep. XCVII, adeo narrat; *haec sacra fieri submotis extra conspectum omnibus viris, ut picturae quoque masculorum animalium contegantur.* Propter illam igitur sanctitatem sacrorum Cicero variis locis, ut: pro Milone cap. 5 crimen Clodii verbo grauiori: *incestum stuprum* appellauit; quod etiam alii scriptores imitati sunt. — Ex illis porro Ciceronis verbis: *fit pro populo Romano?* optime causa nominis: *Damium*, apparet, sicut hoc sacrificium a Romanis vocabatur. Non enim propterea, ut Festus voluit, (in libro: de verbor. signif.) ita est appellatum, quod minime esset *δημόσιον*, sed potius dialecto Aeolica, cum a Graecis in Latium esset delatum, *δάμιον*, h. e. *publicum*, ad augendam sacrificii dignitatem nominarunt. — Quid autem Cicero sub illo: *incredibili caerimonia*, intellexerit, partim ex iis patet, quae, Plutarcho et Macrobio auctoribus, iam attuli, partim ex aliis, quae Macrobius l. I. collegit, et quibus etiam celebrata illorum sacrorum sanctitas non magno opere commendatur, ut: *quod vinum in templum*
eius

eius Deae non suo nomine soleat inferri, sed vas, in quo vinum inditum sit, mellarium nominetur, et vinum lac nuncupetur. Ergo tamen vinum, licet lac nominaretur, est allatum! nec dubium esse videtur, vini dulcedine feminas Romanas, quibus illud viris praesentibus bibere veritum erat, ad insignem sacrorum hilaritatem egregie instigatas fuisse. Plura eaque longe magis flagitiosa de his sacris tradidit Iuuenalis.

Duplex denique quaestio restat, altera, *de domo illa, in qua fieri solebant haec sacra*, utrum Pontificis Maximi, an Consulis siue Praetoris fuerit domicilium? altera *de stato sacrorum tempore.* In loco Ciceronis laudato dicitur sacrificium fieri *in ea domo, quae est in imperio.* Ernesti, quia illorum sententiam sequitur, qui haec sacra in domo Pontificis M. facta esse putant, hunc Ciceronis locum habebat obscurum eique duri quidquam inesse arbitrabatur. Sed si luculenta Plutarchi et Dionis testimonia conferamus, vix ulla dubitatio relinquitur, Ciceronem his verbis domum Consulis siue Praetoris indicasse, quia uterque magistratus muneris sui auctoritate in imperio erat, non item Pontifex Maximus. Plutarchus non solum nostro, quem nunc tractamus, loco diferte scripsit: *quando festi diei tempus aduenit, siue consule siue Praetore magistratum gerente: is domo egreditur* — sed etiam in vita Ciceronis narrat, quo tempore in vincula coniecti sint Catilinae coniurati, Ciceronem Consulem vesperi non domum rediisse, quia illam matronae occupauerint sacra Bonae Deae celebrantes, sed se contulisse in vicini cuiusdam aedes. Quo loco simul additur: *δύστη δ' αὐτῆ κατ' ἐνιαυτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς ὑπάτης διὰ γυναῖκας ἢ μητρὸς αὐτῆ τῶν ἐσιδῶν παρθένων παροσῶν.* Dionis autem testimonium lib. XXXVII. (pag. 76. ed. Steph.) his verbis continetur: *ἀπερ' (ιερά) αἰ αἰεὶ παρθένοι παρὰ τε τοῖς ὑπάτοις καὶ παρὰ τοῖς στρατηγούσι ἀγῶς τὰ ἐκ τῶν πατρῶν ἐς πᾶν τὸ ἄρῃον ἐπιτέταν.*

Est

Est autem verisimile, haec sacra apud Praetorem tum fieri potuisse, cum vel Consules abessent; vel uxore matreque carerent; vel alia quaedam grauior causa obstaret. Quam sententiam quoque Malaspina in notis doctissimis ad Cic. Epp. ad Atticum lib. I, ep. 12, sequitur. — Quod autem alteram quaestionem attinet, quando haec sacra a matronis celebrata sint, nihil certi ad illam dissoluendam reperi apud interpretes antiquorum scriptorum. Sed quantum ipse colligere potui ex loco Plutarchi in vita Ciceronis, ubi de sacris illis a Terentia uxore in Ciceronis domo factis loquitur, haud dubie *noctem illam, quae Nonas Decembres antecedit, Romani statum illorum sacrorum tempus habuerunt.* Nam illa nocte Vestales Romae Deae sacris operatae iubebant Terentiam quam celerrime virum suum adire propter flammam insignem ex arae cineribus emissam. Quibus narratis statim adiungit Plutarchus: *τῇ δ' ὑστεραία γενομένων ἐν συγκλήτῳ λόγων περὶ τιμωρίας τῶν ἀνδρῶν, Cum postridie in senatu de poenis coniuratorum ageretur* — et iam sententias senatorum eo modo dictas narrat, quo etiam in quarta Ciceronis oratione contra Catilinam habita cap. IV, recensentur. Iam vero constat ex epist. I, lib. II Epp. ad Atticum hanc orationem a Cicerone Nonis Decembribus, quarum etiam aliis locis meminit, habitam esse: quare sententia mea, de sollempni illorum sacrorum tempore prolata, satis certa esse videtur.

Sed instituti mei ratio postulat, ut iam de Clodio illo pollutorum sacrorum reo iterum agamus. Utroque Plutarchi loco dicitur Clodius psaltriae vestitu et cultu domum Caesaris intrasse, (*ἐσῆτα καὶ σκευὴν ψαλτρίας ἀναλαβὼν*) quem accuratius descripsit Cicero: de Harusp. resp. cap. 21; *P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisque fasciis, a strophio, a psalterio, a flagitio, a stupro est factus repente popularis.* — Ancilla Aureliae, quae Clodium in domo ampla errantem deprehenderat, in vita Ciceronis

de nomine eum interrogasse dicitur: (ἤτησεν ὄνομα) in nostro loco autem illa inuitat Clodium tanquam mulierem, ut ludat. Quod quidem narrationis discrimen eo optime intelligitur, si illam seruam non una tantum interrogatione usam sed pluribus verbis cum eo collocutam esse statuimus, ut quae et qualis esset haec mulier, domum amplam peruagata, intelligeret; id, quod verba Plutarchi nostro loco prolata satis confirmant.

Reiskius in Plutarchi verbis: ὡς δὴ γυνὴ γυναῖκα παίζειν προὐκαλεῖτο — pro: παίζειν, emendare vult: πλησιάζειν, siue: πελάζειν. Sed sensus vocabuli: παίζειν, consilio illorum sacrorum est maxime adcomodatus, in quibus mulieres ludendo potissimum delectabantur atque simul significationem verbi: πελάζειν, *appropinquare*, complectitur. — Malim potius vocabulum: γυνή eiicere et legere: ὡς δὴ γυναῖκα παίζειν. — Nam particulae: ὡς δὴ saepe ironiam, quae dicitur, complectuntur, ut latinorum: *quasi vero, scilicet* etc., cuius significatio nis plura exempla attulit Hoogeveen in opere illo: de Particulis Graecis. Quare particulae: ὡς δὴ, nostro loco potius ad: γυναῖκα referri debent: *eum tanquam mulierem scilicet ad ludendum instigauit*, et vocabulum: γυνή, alieno loco positum ex duabus syllabis prioribus vocabuli: γυναῖκα, a librario negligenti male duplicatis, originem traxisse videtur.

Porro in vita Ciceronis Clodius respondet, se quaerere Pompeiae ancillam, cui Aurae sit nomen: (Φήσαντος αἰολόβου Πομπηίας ζητεῖν Ἄυραν τῶνομα) sed in nostro loco Plutarchi verba sunt: Φήσαντος Ἄβραυ περὶ μένειν Πομπηίας, ἀντὶ τῆτο καλεμένην, *cum diceret, se opperiri Habram (h. e. pedissequam) Pompeiae, quae eodem etiam nomine appelleretur.* — Collato utroque loco, unius vocabuli emendationem in altero utro necessariam esse apparet, cum inprimis duo vocabula: Ἄβραυ et ἄντρα facili librariorum lapsu inter se possent per-

permutari. Ἄβραυν autem, Suida teste, Graeci appellarunt: ἀκρότατα γυναικὸς κόρη καὶ ἔντιμον, *honestiorem matris familiae ancillam*, quae ipsi plerumque comes adesset. Videntur autem formissimae quaeque huic ministerio destinatae fuisse, quae, cum tenero et succi pleno corpore gauderent, propterea nomen: ἄβρα accepere. Eustathius adeo ἄβρας appellavit: τὰς δευτέραις τοῖς δευτέραις δέλαις, quibus verbis haud dubie indicauit, illas puellas, cum liberaliter educatae essent, ipsis heris non raro concubinarum loco fuisse. Iam si duo Plutarchi loca respicimus, altero loco haec ancilla *Aurae* nomine compellatur, quod nomen feminis imponi solitum esse, Doruilius in notis ad Charitonem pag. 226. ed. Beck. pluribus exemplis confirmavit; ubi etiam vir doctissimus lectionem: ἄβραυν, in vita Ciceronis defendere videtur. Sed si Plutarchi verba in nostro loco accurate consideramus, quibus eam non solum Habram fuisse sed eodem etiam Habrae nomine usam esse dixit: melius est, cum alterutro loco necessaria sit emendatio, in vita Ciceronis cum quibusdam interpretibus corrigere: Ἄβραυν, pro illo: Ἄβραυν, quia lectio nostri loci: ἄβραυν, adiectis Plutarchi verbis, est satis certa. Neque dubitari potest, puellas interdum: Ἄβρας nomine proprio appellatas fuisse, sicut etiam alia illarum nomina ad pulchritudinem et consuetudinis hilaritatem referri debebant; qualia fuerunt: Glycera, Asterie, Pyrrha, Lauge, Phaedra etc.

§ 3.

Cap. XXIII, Plutarchus *expeditionis a Caesare in Britanniam bis susceptae* mentionem iniecit, quae audaciam eius laudibus multis celebratam declarauerit. (τόλμαν εἶχεν ἀνομασίην.) Sed satis constat, Caesarem parum utilitatis et sibi et reipublicae hac duplici expeditione attulisse. Nam, ut Florus lib. III, cap. 10, dicit, *non provinciae sed nomini studebatur;*

tur; et, ut Dio, lib. XXXVIII, (pag. 128) refert, Romani spem commodorum inde futurorum pro ipsis commodis virtute iam partis habebant, de bonis laetabantur, quae rebus feliciter gestis aliquando essent consecuturi, quasi iam ipsa possiderent, et cum Caesar tum amici eius Romae relicti hanc expeditionem mirum quantum iactabant. Quo etiam factum est, ut ei supplicatio XX dierum Romae decerneretur. Omnium optime Tacitus in vita Iulii Agricolae, cap. XIII, de his rebus a Caesare in Britannia gestis scripsit: *Britanniam — potest videri ostendisse posteris, non tradidisse.* Plutarchus porro dicit, huius insulae magnitudinem tunc fidem superasse, (*ἀπιστευμένην ὑπὸ μεγέθους*) quod partim ex eo intelligitur, quod Britannia tunc omnium maxima imperii Romani insula fuit, partim ex varia magnitudinis descriptione, quam antiqui afferunt, vid. Iul. Caesar: de Bello Gall. lib. V, cap. 13, et Plinius Historiae Nat. lib. IV, cap. 16. Sed Caesar non ipse totam insulam classe circumuectus erat, quod et eius verba Britanniae descriptioni l. I. adiecta: *ut fert illorum opinio*, et alia scriptorum loca confirmant, ut: Dionis Cassii lib. XXXVIII pag. 127, et Taciti: de vita Agricolae, cap. 10; ubi dicitur Iulius Agricola primus totam Britanniae oram nauibus legisse. — In reliquis verbis Plutarchus refert, multos antea scriptores dissensisse, quasi fictum sit nomen et tota de hac insula narratio, quae nunquam fuerit, nec vere nunc reperitur. (*ὡς ὄνομα καὶ λόγος ἔγενεμένης, εἰδ' ἄτης, πέπλωται*.) Simillima his quoque l. I. tradidit Dio Cassius: *καὶ τοῖς μὲν πάλιν πρώτοις καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων εἰδ' ὅτι ἐστὶν ἐγγνώστον τοῖς δὲ ἑπειταῖς ἀμφισβήτησιν, εἴτε ἡπειρος εἴτε καὶ νῆσος ἔη, ἀφίκετο καὶ πολλοῖς ἐφ' ἐκιάτερον, εἰδότες μὲν εἰδὲν, αἶτε μήτ' αὐτόπταις μήτ' ἀντηκούσι τῶν ἐπιχωρίων γενομένοις τεκμαιρομένοις δὲ, ὡς ἑκατοὶ χολῆς ἢ καὶ Φιλοτημίας εἶχον, συγγεγραπται.* *Antiquissimi Graecorum et Romanorum ne esse quidem eam sciebant: recentiores vero, utrum terra continens an insu-*

insula sit, dubitarunt, ut alterutra sententia a multis defenderetur. Qui, cum nec ipsi hanc vidissent insulam nec ab incolis eius essent edocti, nihil certi cognouerant, sed coniecturis tantum pro cuiusque otio seu studio indulgebant. — Sicut vero Plutarchus de Caesare scripsit: *περὸς ἡ γὰρ ἐξω τῆς οὐκ ἐπιβλήσας τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, Romanorum imperium extra orbem habitatum propagauit*: ita Dio lib. LX, pag. 779. de A. Plautio, qui Claudii imperatoris mandato primus post expeditionem Caesaris susceptam cum exercitu in Britanniam denuo proficiscebatur, affirmat, milites eius fremuisse, bellum extra orbem habitatum esse gerendum. (*ὡς γὰρ ἐξω τῆς οὐκ ἐπιβλήσας κρατεύσοντες ἡγεμονίαν.*)

Quod denique consilium Caesaris attinet, quod hac expeditione suscipienda exsequi studuit, aliud ipse praetendebat, quam reliqui rerum ab eo gestarum scriptores indicant. Nam ut ipse refert de Bello Gall. lib. IV, cap. 20, in Britanniam proficisci contendit, quod, omnibus fere Gallicis bellis, hostibus inde subministrata auxilia intelligebat. Sed et Plutarchus nostro loco verbis: *κακώσας τὰς πολεμίας μάχων, ἢ τὰς ἰδίαις ὠφελήσας, hostes magis pluribus praeliis cecidendo, quam suos ditando* — et alii scriptores aliud Caesaris consilium in diuitiis colligendis positum fuisse contendunt. Ita Suetonius: Iul. Caes. cap. 47, narrat, *Caesarem petisse Britanniam, spe margaritarum*. Cicero autem in pluribus Epp. ad Trebatium scriptis similia tradit, quae vel sola coniectura consequi poterat: quia non solum illa cupiditas bellis inter exteras gentes gerendis diuitias colligendi tunc multos Romanorum principes tenuerat, sed etiam Galliarum prouinciae iniustis, tot annorum bellis exhaustae largam opum copiam Caesari suppeditabant. — *Trebatius* tamen, cui Cicero haec scripsit, *nunquam cum Caesare Britanniam adiit*, nimio hostium timore impeditus; id, quod praeter alia epistolarum loca imprimis epistola X, lib. VII confir-

mat. Nam in prima eius parte iocatur, ut solet, de Trebatio, qui Britanniam adire noluerit, et in sequentibus statim verbis; *quamquam vos nunc istic satis calere audio*, periculum grauiissimum indicat, quod eodem anno, quo secunda in Britanniam suscepta erat expeditio, Ambiorigis potissimum fraudibus ortum legiones Romanas in variis hibernis iisque longe distantibus collocatas pene omnes oppressisset. Quare etiam meam interpretationem loci in Epist. XVI, § 1, eiusdem libri, quam nuper epistolae modo laudatae verbis potissimum stabilire studui, nunc quidem mutare mihi non licet. — *De praeda* autem, quam Caesar, iterum in Britanniam proficiscens egerit, nihil ipse commemorauit, nisi quod cap. 23, lib. V, *magnum captiuorum numerum* in nauibus simul esse adductum dixit. Itaque mirum videri debet, Strabonem, qui lib. IV, pag. 306 ed. Almelou. eiusdem belli cum Britannis gesti meminit, tamen adiecisse: *καὶ ἀπήγαγεν ὀμηρά τε καὶ ἀνδράποδα καὶ τῆς ἄλλης λείας πλῆθος*, *abduxit secum obsides, mancipia et multam praeterea praedam*. Cui quidem Strabonis narrationi hoc certe loco fidem eo minus habendam esse censeo, quo certius est, eum duplicem Caesaris expeditionem in antecedentibus non accurate distinxisse, quamuis eam non ignoraret. Nam verba graeca modo laudata proxime haec antecedunt: *καίπερ δύο τάγματα μόνον πε αιώσεως τῆς στρατιάς*, *duabus modo legionibus exercitus sui traiecit*. — Duas tantum legiones Caesar prius traduxit, ut narratur: de bello Gall. lib. IV, cap. 22. Sed alteram expeditionem, qua finita multos captiuos secum abducebat, cum legionibus V, et pari equitum numero suscepit, ut docetur lib. V, cap. 8. Ceterum quam vili pretio illi Britannorum captiui fuerint, Cicero in ep. XVI, lib. IV, Epp. ad Atticum his verbis facete indicauit: *Eriam illud iam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem praedae, nisi ex*
man-

mancipiis: ex quibus nullos puto te literis aut musicis eruditos expectare.

Iam superest, ut paucis consilii ratio, cuius causa haec scripsi, indicetur. A multis inde annis in Schola Torgauensi tempus illud morti, quam pro hominibus Christus obiit, salutari consecratum. ea, qua par est, pietate etiam publice celebrari solebat. Itaque nunc quoque iuuenes quidam, temporis illius opportunitate usi, ad verba facienda prodebunt:

d. XIX Aprilis

- I) CHRISTIANVS GVILIELMVS SCHMID, *Torgau.* vernacula lingua agens: *de animi tranquillitate ex Christi doctrina redundante.*
- II) IOANNES GOTTLIB SCHVMANN, *Domitiensis,* latine: *de virtutis summae exemplo, quod mors Christi salutaris suppeditat.*
- III) GOTTLIEB FERDINANDVS MEISNER, *Weydenbayn.* vern. lingua: *de constantia animi a pertinacia longe diuersa.*
- IV) CAROLVS HENRICVS GODOFREDVS HEIDRICH, *Torgau.* latine: *de cautione in periculis praevidendis necessaria.*
- V) CHRISTIANVS FREDERICVS LOEBNER, *Torgau.* vern. lingua: *de legum diuinarum et humanarum discrimine.*

d. XXII Aprilis

- I) IOANNES CHRISTIANVS MVILLER, *Iutrebocens.* latine: *de potentia virtuti propria.*

II)

- II) HENRICVS CHRISTOPHORVS GLEDITSCH, *Torgau*. vernac. lingua: *de animi immortalitate propter bonorum calamitates futura.*
- III) IOANNES IACOBVS IVNGE, *Dablens.* latine: *de laude innocentiae.*
- IV) IOANNES GOTTLLOB ROEDER, *Gross-Poelauia Misnicus*, vern. lingua: *de vi opinionum in animis hominum perniciofa.* Hic etiam, sicut ille, qui priori die ultimam habet orationem, Commilitonum nomine iuuenes in Academiam discessuros valere iubebit.

Quia vero opera iuuentuti erudiendae impensa Virorum dignitate et sapientia conspicuorum auxilio atque praesidio optime sustentatur, omni, qua decet, obseruantia et humanitate rogo, ut VIRI GENEROSISSIMI, ANTISTES SACRORVM SVMMÆ VENERABILIS, SENATVS CIVITATIS TORGAVIENSIS AMPLISSIMVS, MINISTRI SACRORVM PLVRIMVM REVERENDI, MAGISTRI SCHOLAE TORGAV. CLARISSIMI et RELIQVI FAVTORES LITERARVM DOCTISSIMI, hoc tempore interessẽ iuuenilibus dicendi exercitationibus atque praesentia sua ornare velint horum dierum sollemnitatem.

IV) CAROLVS HENRICVS GODEFREDVS
Torgau. latine: *de caritate in peccatis*

V) CHRISTIANVS FREDERICVS BOEKER, *Torgau.* vern. lingua: *de virtute honestam et liberam*

5 XH Aprilis

I) IOHANNES CHRISTIANVS KUNZE, *Torgau.* latine: *de caritate in peccatis*

II)

01 A 6572

ULB Halle

3

003 053 512

W18

11.2001 Pol.

Vol. 9m. n. 57. 1

INTERPRETATIO
QVORVNDAM
P L V T A R C H I

LOCORVM
IN VITA IVL. CAES. CAP. I, IX, X ET XXII.

QVA
AD ORATIONES IX
IN SCHOLA TORGAVIENSI
HORA III POMERIDIANA
D. XIX ET D. XXII APRILIS MDCCCLXXXI
BENIVOLE AVDIENDAS
PATRONOS ET FAVTORES
INVITAT
TRAVGOTT FREDERICVS BENEDICT
AA. LL. MAGISTER ET SCHOLAE TORGAV. RECTOR.

TORGAVIAE,
EX OFFICINA KVRZIANA.

